

Пізно

Леся Українка

Дзигар ударив раз і замовк... Сумно одбився сей гук в серці жінки, що сиділа за столом над розкритою книжкою. Вона вже давно сидить над книжкою, але не читає, погляд її дивиться в просторінь, на змарнілому обличчі смуток і покірне ждання, чорне убрання і гладко причесане волосся, чорне, з чималою сивизною, надають жінці чернечий вигляд. Коли б хто порівняв її тепер з тим великим портретом, що висить тут же в салоні на стіні, то навряд чи догадався б, що ота пишна красуня в бальовій сукні, з погордливим усміхом на коралових устах, з буйними кучерями над мармуровим чолом і ся пов'яла, зжурена жінка – одна й та сама особа. Сама жінка давно вже привикла дивитись на той портрет об'єктивно, мов на картину або портрет незнайомої особи. Тільки все ж не могла вона привикнути до того тону, з яким її чоловік говорить перед гостями: "Як би ви думали, чий се портрет?" – і, натішившись ваганням гостей, вимовляв: "Се моя жінка! ха-ха!" Сей короткий сміх просто вражав украй серце його жінки.

І згадує вона, як, бувало, її перший чоловік говорив ті самі слова: "Здумайте собі, се моя жінка!", але то говорилося так, що кожний бачив, як безмірно вище стояв оригінал від портрета в думці того, хто вимовляв ті слова. Бідний той перший чоловік, як він її любив, – ні, він ледве смів любити її, він молився на неї. Вона тепер часто спогадує той погляд, з яким він стежив за нею, коли вона, бувало, летить в танці, сіяючи очима і діамантами. Тільки тепер вона розуміє тую старанно ховану тугу, що часом все ж таки пробивалась в тих глибоких очах. Бідний чоловік! *C'est une bonne pâte!* – от найбільша хвала, якої він вдостоювався від своєї блискучої дружини. Вона дозволяла йому любити себе і вважала се за велику ласку. Коли він умер, вона була ще гарна, – *une femme de trente ans*, – настільки гарна, що могла зчарувати молодого доцента, свого теперішнього чоловіка.

О, сей уже не був *bonne pâte!* Врешті, жінка йому не давала ніякого прізвища, вона не розуміла його натури, спочатку він любив її – вона була ще гарна – і тоді немов хотів добрати усіх способів, щоб вона не була гарною, йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього, вона ніколи не могла зрозуміти, навіщо йому се, коли найшлось би багато далеко кращих перекладачів, аби тільки він захотів. Балів і танців він не любив, але він не заважав їй ходити на них, тільки, бувало, з великим юмором розказував, як його жінка "блистає"! Ох, той юмор, – сей чоловік ради юмору і рідної матері не пожалував би. Сей чоловік не стежив за нею сумними очима, поки вона танцювала до білого світу, ні, він просто сидів дома за книжкою або у товариша за розмовою і стрівав її словами: "А! ти вже вернулась? Хіба вже пізно?" – "Моя жінка вільна розпоряджувати своїм часом, як хоче", – говорив він, бувало, і широко прикладав се правило до самого себе. Жінка щораз раніше верталася з балів, а потім зовсім перестала їздити на них. Потроху вона перейняла чорне убрання

і гладке чесання волосся від чоловікової сестри, молодой панночки, про яку, бувало, чоловік каже, що вона ідеал жінки, але ся зміна допомгла тільки тому, що пан перестав пізнавати свою жінку в тому великому портреті, що висів на стіні. Чоловік її мав чималий вплив межи молоддю. Не раз, було, каже, вертаючись пізно додому: "Пізенько! ну, нічого, треба ж просвіщати молоде покоління, дарма що аж горло болить, стільки я його дер сьогодні, – чей же красномовність не марне пропадає!"

Пані професорка (чоловік її вже став справжнім професором) надумала урядити в себе журфікси для молоді... Але то вийшли справжні "журфікси" і довго служили темою для дотепів пана професора: "Се було в ті часи, коли моя пані була Аспазією". Се значило, коли були журфікси. Нема що й казати, що се тривало недовго. Одного разу жінка попросила чоловіка сказати, які книжки треба читати для того, щоб набути відомостей по політичній економії, – він засміявся і одповів: "Перше всього треба які-небудь книжки читати, окрім романів Гур'а... а врешті, прочитай "Капітал" Маркса по-німецьки, коли хочеш..." Такі і подібні фрази перекидались в думці бідної жінки в той час, як сиділа вона над розкритою книжкою, при тому як живе ставало перед нею обличчя її чоловіка з тонким усміхом на устах і з безжалісним юмором в іскристих карих очах... Дзигар пробив уже й два, і три, а чоловік не вертався. Врешті, коли стрілка от-от мала торкнутись до чотирьох, задзвенів дзвінок, і жінка хутко побігла одчиняти двері, не ждучи слуги.

– Боже, як пізно, – сказала вона чоловікові з ніжним докором, – ну, як-таки можна так нищити своє здоров'я... – і довго вона говорила йому на сю тему. Чоловік дослухав, потім позіхнув і сказав:

– Все оце дуже чуло сказано, але не до речі, а от саме перше слово було до діла, – справді, вже пізно – ерго, я йду спати, добраніч! – і, гречно вклонившись, пан професор подався у свій кабінет.